

Nové výpůjčky a jejich ekvivalenty v češtině, francouzštině, řečtině a polštině¹

Zuzana Hildenbrand (Olomouc) – Alena Polická (Brno)

NEW LOANWORDS AND THEIR EQUIVALENTS IN CZECH, FRENCH, GREEK AND POLISH

This paper aims to present contemporary French neological studies and focuses on new loanwords and their dissemination in four languages — French in France, Czech, Polish and Greek. The first results of an ongoing European research project are presented; the adoption of neologisms (mainly loanwords from English) succeeds differently and at different times in each of the four countries depending on the (non-)existence of local word equivalents.

KEYWORDS

neology, loanwords and local equivalents, dissemination of neological loanwords, synchronic language dynamics, European project

KLÍČOVÁ SLOVA

neologie, výpůjčky a domácí ekvivalenty, šíření neologických výpůjček, synchronní dynamika jazyka, evropský projekt

ÚVOD

Současná globalizace a zrychlený přenos informací má nepopiratelný dopad na mnohé obory lidské činnosti a stejně tak i na vývoj slovní zásoby živých jazyků. V mnohých z nich se objevují stejné lexikální výpůjčky téměř ve stejný čas. Takto paralelně se v evropském jazykovém prostoru nejčastěji šíří anglicismy. Ne vždy ovšem tyto neologismy zaujímají v různých cílových jazycích stejnou pozici, ne vždy také mají identický význam a těší se stejné míře užívání. Na tomto východisku se zakládá nově vznikající mezinárodní projekt, jehož náplní je na úrovni několika evropských jazyků takové lexikální jednotky monitorovat a z různých hledisek podrobněji analyzovat. Cílem výzkumu je pak najít odpověď na otázky, jaké přejímky se šíří nejvíce a proč, do jaké míry a ve kterých jazycích jsou schopny zdomácnět, jaký mají po eventuální adaptaci do jiného jazyka další vývoj a jak jsou přijímány rodilými mluvčími jednotlivých jazyků. V následujícím příspěvku se pokusíme představit projekt podrobněji a naše hypotézy budeme demonstrovat na prvních dílčích výsledcích z počatého výzkumu.

1 Článek vznikl v rámci projektu *Neologické výpůjčky a jejich ekvivalenty v češtině a francouzštině* (grant MŠMT — MOBILITY 7AMB13FR054). Navazuje na pilotní studii ve francouzštině (Anastassiadis-Symeonidis — Kacprzak — Podhorná-Polícká — Sablayrolles et alii., 2012), kterou se zde snažíme usouvstažnit pro české publikum.

1. TEORIE A PRAXE NEOLOGICKÝCH OBSERVATOŘÍ: METODOLOGICKÁ ÚSKALÍ ZACHYCOVÁNÍ NEOLOGISMŮ

Neologie je metodologicky značně obtížně uchopitelné odvětví a snad i proto se začala vymezovat v rámci lexikologie relativně pozdě.² Jejím hnacím motorem jsou potřeby lexikografického zachycení jazykových změn na úrovni označujícího i označovaného (ve fr. terminologii jsou ustáleny pojmy *néologismes de forme / formels* (novotvary na úrovni označujícího) vs *n. de sens / sémantiques*³, přičemž výpůjčky z cizích jazyků lze řadit do obou kategorií — velice často jsou ovšem pro svoji specifičnost vyčleňovány jako samostatná, třetí kategorie). S rozvojem korpusové lingvistiky se vědcům otevírá široké pole pro systematické sledování novotvarů (doposud převážně formálních)⁴ pomocí extrakce „suspektního“ materiálu na základě absence daného tvaru či významu ve slovníku (známého jako diferenční přístup).⁵ Tato metoda je však prozatím realizována spíše nesourodě podle potřeb jednotlivých pracovišť a možností jejich slovníkových bází. Vzhledem k relativně malé ochotě velkých nakladatelství obměňovat příliš velké množství hesel kvůli finanční náročnosti přepracovávání stran u tištěných slovníků⁶ a puristickým tendencím ve frankofonním jazykovém prostoru obecně⁷ konstatujeme, že na rozdíl od italského či španělského akademického pro-

2 O vývoji neologických studií v českém prostředí referuje detailně Svobodová (2009, s. 99–103). My se pokusíme nastínit jen stručně základní francouzskou terminologii oboru a představit některé její klíčové studie.

3 Také nazývané *n. combinatoires* (Sablayrolles, 2011a), neboť toto označení reflektuje syntakticko-sémantický charakter změn významu. Lze zaznamenat značné rozpory ve vymezení této kategorie, a to mezi neology propagujícími retrogradní pozorování posunu ve významu na základě korpusových dat (tzv. *neosémie*, např. Valette, 2010) a mezi neology propagujícími nutnost pocítování tzv. neologického pocitu (Sablayrolles, 2010).

4 Situace se však dynamicky proměňuje i pro neologismy sémantické. V souvislosti s aplikací metody „objektových tříd“ (ve fr. *classes d'objets* Gastona Grosse, která sama vychází z lexikogramatické metodologie Maurice Grosse, viz Radimský, 2010) se problém automatizace extrakce neosémantismů stává centrálním tématem současné francouzské neologie.

5 Kvalitní slovníkové báze (fr. *dictionnaires d'exclusion*) jsou předpokladem pro časově zvládnutelné třídění extrahovaného materiálu (pro fr. zmiňme např. volně dostupný slovník *Morphalou*, poskytovaný laboratoří ATILF z Université de Lorraine v Nancy, <http://www.cnrtl.fr/lexiques/morphalou/>).

6 Viz Martinez (2009). Situace se začíná pozvolna měnit s invazivním nástupem elektronických slovníků, které nejsou limitovány počtem znaků na straně. Letos např. poprvé vyšel *Le Grand Robert de la langue française 2014* pouze elektronicky.

7 Každoroční mediální propagace reedic slovníků *Le Petit Robert* nebo *Le Petit Larousse* ukazují převážně na novinky v daných slovnících (tzv. *dictionnaires millésimés* neboli hovorově *millésimes*). To je ovšem spíše marketingový tah, neboť lze konstatovat značnou obezřetnost daných nakladatelství při začleňování neologismů (opět viz Martinez, 2009). Paradoxem je, že nejvíce neologismů obsahuje nejlevnější a nejméně prodávaný slovník mezi tzv. *millésimes*, *Dictionnaire Hachette*, který novým kandidátům vyčleňuje vždy samostatnou kapitolu, jež skýtá prostor k vyčkávaní, zda se daný výraz bude uzualizovat či nikoli.

středí bohužel nedochází v oblasti neologie k provázání práce lexikografů univerzitních a komerčních.⁸

Velice aktivní v rámci systematického sledování neologie v jazyce (fr. *veille néologique*) je z politicko-identitárních důvodů katalánská lingvistika. Právě z iniciativy její hlavní mluvčí Marie-Térèsy Cabré vzešel projekt NEOROM (viz Cabré, 2006), který měl za cíl vytvořit síť neologických observatoří pro každý z románských jazyků (pro francouzštinu pak i pro varianty belgické a quebecké francouzštiny). Tato integrovaná snaha o metodologickou a technologickou konvergenci a zviditelnění práce na často efemerním jazykovém materiálu přinesla pozitivní efekt v podobě založení tradice pořádání neologických kongresů CINEO⁹, které poskytly platformu pro vědeckou interakci mezi členy NEOROMu. Projekt se však navzdory kvalitní technické podpoře¹⁰ v současné době potýká se ztrátou dynamičnosti a udržitelnosti z důvodů personálně-finanční nerovnováhy mezi participujícími týmy. Jistým faktorem se pak jeví být i slabá teoretická shoda i interakce mezi dílčími přístupy, které ne vždy konvenují politické vizi katalánských iniciátorů projektu. Korelace národně-identitárních zájmů a zvýšeného zájmu o neologii je obecně známa z prostředí quebeckého či katalánského (viz příspěvky Boulanger, 2010, a Martinese, 2010, ve sborníku z 1. kongresu Cineo). Nevědecká medializace tématu však může vést k jeho politizaci a bohužel i ke zneužívání solidních vědeckých výzkumů o neologii pro krajně nacionalistickou argumentaci.¹¹

V českém, ale i francouzském jazykovém prostředí je přístup k neologii méně politicky angažovaný. Svědčí o tom mj. i koncepce neologických platform *Neologia* a *Neomat*.¹² Zejména v otázkách neologických výpůjček pak česká ani francouzská odborná veřejnost nevykazuje přílišné puristické reakce. Spoléhá na pozvolnou selektivní a adaptační samoregulaci z množství *ad hoc* přejímek, o čemž blíže referuje Svobodová (2007, s. 5–6): „zvláště v některých oblastech se především s ohledem na progresivní trend počestování výrazů zejména anglického původu situace mění takřka den ode dne“. Toto konstatování však zároveň dává tušit zajímavý dynamický materiál pro náš evropský projekt.

8 Jako výjimku citujme nové vydání klasického slovníku Littrého a Beaujeana z r. 1874 (*Le Petit Littré*, Hachette) v reedici Jeana Pruvosta a Clauda Bluma v r. 2005 (*Le Nouveau Petit Littré*). Zde však šlo spíše o retrográdní doplňování novinek mezi více než třinácti dekádami lidského poznání než o práci na aktuálním neologickém materiálu. Pro bilingvní prostředí viz naše spolupráce s nakladatelstvím Lingea na 2. vydání slovníku slangu a hovorové francouzštiny *Pas de blème !* (viz Polická, 2012).

9 První kongres proběhl v roce 2008 v Barceloně, druhý v roce 2011 v Sao Paulu.

10 Viz webové rozhraní projektu: <http://obneo.iula.upf.edu/bneorom/index.php>.

11 V průběhu barcelonského kongresu Cineo o tomto jevu svědčily mnohé vulgarizační články v místním tisku.

12 Databáze excerpčního materiálu pro francouzštinu, *Neologia*, vznikla při laboratoři Lexiques Dictionnaires Informatique (LDI) na Univerzitě Paris XIII (Sablayrolles, 2011b). Je obdobou (byť pro veřejnost prozatím nepřístupnou) české databáze *Neomat* při ÚJČ AV ČR (<http://neologismy.cz>).

2. VÝZKUMNÝ ZÁMĚR V RÁMCI EVROPSKÉHO PROJEKTU

Projekt zaměřený výlučně na neologické výpůjčky byl vytvořen na popud francouzských partnerů, částečně v reakci na obtíže spojené s neologickou observatoří románských jazyků (viz výše). Hlavním iniciátorem a koordinátorem projektu je Jean-François Sablayrolles.¹³ Kromě Francie¹⁴ na projektu participuje také Řecko,¹⁵ Polsko¹⁶ a Česká republika.¹⁷ V dohledné době se připojí i Portugalsko¹⁸ a do budoucna není vyloučena účast dalších evropských zemí, případně i frankofonní Kanady, kde je otázka přejímání anglicismů obzvláště citlivá a stále diskutovaná.

V současné době se projekt nachází v počátečních fázích, usilujeme však o jeho udržitelný rozvoj, neboť pouze v dlouhodobé perspektivě a stabilní výměně poznatků mezi výzkumnými týmy bude možno dosáhnout kýženého efektu.¹⁹

Výzkumným záměrem projektu je, jak již bylo zmíněno, srovnávání nových vývojových tendencí v lexiku francouzštiny, řečtiny, polštiny a češtiny²⁰ a měření propustnosti těchto jazyků vůči cizím vlivům. Přesněji jde o sledování výpůjček, které se nově objevují ve všech zmíněných jazycích, o zkoumání jejich šíření, frekvence a používání, jejich sémantických, fonetických, morfologických a jiných posunů a v neposlední řadě o podrobné studium nově vzniklých či starších domácích ekvivalentů, které potenciálně konkurují přejatému neologismu.

Naše první snahy směřují k dokonalé synchronizaci dílčích pracovních skupin, k formulování jednotných výzkumných postupů a k vypracování platformy pro sdílení výsledků v „kloudovém“²¹ prostředí Google dokumentů. Cílem je, aby všechny týmy mohly výsledky svých rešerší snadno a přehledně konfrontovat a formulovat hypotézy a návrhy pro společné modelizace. Jedním z hlavních výstupů by mělo být prohloubení znalostí o obohacování slovní zásoby dnešních evropských jazyků novými výrazovými prostředky, které však pravděpodobně fungují v diskrétně vy-

13 Významný lexikolog, profesor na univerzitě Paris XIII, člen laboratoře LDI, zakladatel databáze Neologia a spoluzakladatel časopisu *Neologica*.

14 Dalšími členy francouzského týmu jsou John Humbley (Université Paris Diderot), Christine Jacquet-Pfau (Collège de France Paris) a Camille Martinez (Université de Cergy-Pontoise), všichni tři rovněž členové LDI.

15 Anna Anastasiadis-Symeonydis a Georgette Nikolaou (Aristotelova univerzita v Soluni).

16 Alicja Kacprzak, Anna Bobińska, Andrzej Napieralski (Lodžská univerzita), Anna Bochnakowa a Marcin Jakubczyk (Jagellonská univerzita Krakov).

17 Alena Polická (Masarykova univerzita Brno) a Zuzana Hildenbrand (Univerzita Palackého Olomouc).

18 Marguerita Correira (Lisabonská univerzita).

19 Česko-francouzská strana již získala podporu na roky 2013–2014 od MŠMT (program Mobility — Barrande), polský tým má zažádáno o projekt PICS a v budoucnu bychom se rádi pokusili získat podporu z evropských fondů.

20 Výběr zkoumaných jazyků se odvíjí od dřívější vědecké spolupráce na téma neologismů mezi participujícími týmy. Větší počet jazyků by jistě byl zajímavý, narůstá však koordinační zátěž pro vedoucího týmu.

21 *Cloud computing* je jedním ze zkoumaných slov (viz níže).

mezených kategoriích, tzv. modelech šíření. Dále si výzkumný tým výhledově klade za cíl přispívat do výše uvedených neologických databází. Projekt by taktéž měl být přínosem z pedagogického hlediska; počítá se i se zapojením studentů do excerpce a lexikograficko-sociolingvistické analýzy neologismů.

3. VÝZKUMNÉ PRINCIPY PROJEKTU

Předmětem výzkumu jsou nové výpůjčky v běžném lexiku (nejčastěji anglicismy; výpůjčky z jiných jazyků se šíří v podstatně menší míře), konkurenční neologismy a okrajově také jejich starší ekvivalenty. Z výzkumu jsou naopak vyloučeny xenismy,²² starší výpůjčky (jejichž etymologie je většinou již důkladně popsána) a ryze odborné termíny (tzn. takové jednotky, jejichž používání nepřekračuje hranice odborného názvosloví a žargonu daného vědního oboru). Objektem zájmu jsou tedy jen nové výrazy, které mohou být součástí slovní zásoby běžného uživatele jazyka. Zároveň si klademe metodologické otázky, kde se nachází hranice mezi technolektem, žargonem a obecnou slovní zásobou, jak tuto kategorizaci efektivně testovat atd.

Výzkumný postup je možné rozdělit do tří etap: v první etapě, tzv. tipování, je práce založena na čistě subjektivním „neologickém pocitu“²³ některého ze členů řešitelského týmu, tedy dojmu, že určitá nová výpůjčka či neologismus v jeho rodném jazyce nabývá na frekvenci a popularitě a že by snad podobnou tendenci bylo možné pozorovat i v jiných evropských jazycích. V takovém případě ověří dotyčný pracovník ve spolupráci se svými kolegy rozšíření tohoto slova v jejich jazyce a postoupí neologismus ostatním pracovním skupinám za jednotlivé jazyky.

Následuje obdobný rozbor zadané lexikální jednotky ve všech ostatních jazycích, případně také evaluace odpovídajících konkurenčních výrazů a případných kalků. Zkoumá se, jaké významy hledaný výraz a jeho ekvivalenty mají a zda se tyto jednotky vyskytují v tištěných i internetových slovnících.²⁴ Prostřednictvím dostupných elektronických zdrojů se sleduje, v jakých kontextech se dané jednotky nejčastěji objevují, do jaké míry jsou lexikalizovány, jaká je frekvence a historie jejich výskytu, míra jejich adaptace v cílovém jazyce apod. V této fázi výzkumu jsou hojně využívány korpusy, pro český jazyk především Český národní korpus a Anopress a pro francouzštinu korpus Factiva a archivy deníků Libération, Le Monde aj.

Tyto kroky vedou v prvé řadě ke zjištění, zda zkoumané slovo v daném jazyce vůbec existuje, a pokud ano, zda opravdu jde o výpůjčku novou, a nikoliv o výpůjčku staršího data, kterou již jako neologismus klasifikovat nelze. V případě, že analýza

22 Pod pojmem xenismy rozumíme citace exotických pojmů, které jsou v kulturní realitě jazyka, který výpůjčku navrhuje, vnímány jako cizorodé.

23 Termín neologický pocit (fr. *sentiment néologique*) byl experimentálně studován v 70. letech (Gardin et al., 1974) a dále teoreticky rozvíjen, zejména v pracích Sablayrollesa.

24 V češtině se k tomuto účelu využívá zejména *Slovníku spisovné češtiny* a *Slovníku neologismů*, z internetových slovníků je nejpoužívanější *Wikipedia* a *Wikislovník*, členové ostatních pracovních skupin využívají analogické nástroje.

potvrzuje neologický charakter zkoumaného slova, následuje jeho přiřazení k někteřému z již popsaných modelů, tzn. výpůjčka bez domácího ekvivalentu, výpůjčka s jedním nebo více ekvivalenty, vzácněji ekvivalent bez výpůjčky, popř. zavedení nového modelu šíření a adaptace výpůjčky. Tato kategorizace bude samozřejmě s přibývajícím počtem studovaných výpůjček dále zpřesňována.

Ekvivalenty zkoumaných přejímek je pak možné přiřazovat k jednotlivým kategoriím, jako je překlad (jednoslovné výrazy), kalk (víceslovné výrazy), volnější ekvivalent parafrázující novou skutečnost, neologismus vytvořený pomocí cizího slova (falešné výpůjčky) atp.

4. EXEMPLIFIKACE DÍLČÍCH VÝSLEDKŮ NA LEXÉMECH Z PRVNÍ ETAPY

Kandidátů na analýzu jsou v naší databázi desítky,²⁵ časové možnosti a náročnost komparací mezi jazyky však umožňují zpracování pouze několika jednotek za měsíc. V pilotní fázi projektu bylo detailnímu výzkumu zatím podrobena šest výrazů, z toho pět výpůjček z angličtiny a jedna výpůjčka francouzského původu: *cloud computing*, *home jacking*, *go fast*, *chick flick*, *free mover* a *finissage*. Shodou okolností jsou všechny anglicismy z první fáze výzkumu dvouslovné výrazy.

První výsledky analýzy výše uvedených šesti slov lze po srovnání všech dílčích rešerší v jednotlivých jazycích rozdělit do tří skupin v závislosti na tom, do jaké míry je jejich situace ve zkoumaných jazycích podobná nebo rozdílná. Z našeho pohledu lze také pozorovat různou míru adaptace těchto výpůjček v češtině.

4.1 FINISSAGE A CLOUD COMPUTING: VÝPŮČKY SE SNADNÝM PRŮBĚHEM ADAPTACE

Výrazy *finissage* a *cloud computing* se těší relativní popularitě ve všech čtyřech sledovaných jazycích. Také u nich došlo k největší míře asimilace a jak v češtině, tak v ostatních jazycích je možné se setkat s velkou pestrou paletou jejich ekvivalentů.

Lexém *finissage* („zakončení výstavy“) byl k analýze navržen polským týmem. Jedná se o přejímku z francouzštiny, která vznikla s největší pravděpodobností na začátku 21. století. Výraz existuje ve všech čtyřech dosud zkoumaných jazycích, paradoxní ovšem je, že ve francouzštině samotné se vyskytuje zřídka a téměř výhradně v uměleckých kruzích; nefiguruje ani v tradičních slovnících ani na Wikipedii²⁶. Objeví-li se přesto v běžném jazyce, děje se tak často v souvislosti s výstavou na nějakém netradičním

25 Obzvláště frekventovanou třídou jsou slovesa, která povětšinou řadíme mezi generačně podmíněné identitární neologismy (tedy šíří se zejména mezi studenty a po sociálních sítích) — mj. k jednomu z lexémů z naší databáze, *lajkovat*, již mezitím vyšel odborný příspěvek v časopise *Naše řeč* (Prokšová, 2012).

26 S výjimkou jednoho článku o dvojici umělců, ne však jako samostatné heslo (údaje se vztahují k období sběru dat — tj. duben 2012).

místě (obchod, byt apod.). Ve francouzském jazyce se první výskyt nachází v kontextu výstavy brazilské ambasády v Belgii, nelze tedy ani zcela vyloučit možnost, že se jedná o belgicismus nebo o překlad portugalského termínu. V polštině se výraz zdá být zakotven o něco pevněji; je dokonce již dokonale foneticky, morfologicky i graficky asimilován²⁷ a je základem odvozeného adjektiva *finisażowy*. V řečtině je slovo přejímáno většinou v latince, konkuruje mu však sémantický neologický ekvivalent *κλεισιμο*, jehož frekvenci je problematické porovnávat z důvodu polysémie této formy. V češtině žádné odvozené tvary neexistují, ke grafické a fonetické asimilaci zde však dochází také: tvaru *finissage* konkuruje počestěný tvar *finisáž*, vyslovovaný bezpochyby [finisáʃ]. Za zmínku ovšem stojí, že daleko častěji se v češtině můžeme setkat s neologismem *dernisáž*, jehož první výskyt je doložen již o čtyři roky dříve než *finissage/finisáž*. Tomuto problému se dokonce již cíleně věnovala Anna Černá (2012) v Literárních novinách.²⁸

Výraz *cloud computing* („sdílení hardwarových i softwarových prostředků pomocí sítě“) se pravděpodobně rozšířil téměř souběžně rovněž ve všech čtyřech jazycích a k jeho přechodu do obecného jazyka (tzv. determinologizaci, Meyer — Macintosh, 2000) došlo pravděpodobně na konci prvního desetiletí 21. století, jak to dokazují mnohé citace tohoto slovního spojení v širším kontextu, opatřené vždy vysvětlivkou.²⁹ *Cloud computing* nenajdeme v žádném tradičním lexikografickém díle a dokonce ani v českém, relativně pečlivě aktualizovaném Wikislovníku, konkurenční neologické varianty jsou naproti tomu ve všech jazycích poměrně bohaté. V češtině je nejběžnější typicky univerbizovaný tvar *cloud/cloudy*, popř. fonograficky adaptovaná varianta *klaud/klaudy*³⁰. Tyto tvary jsou základem pro mnohé odvozeniny spadající do kategorií různých slovních druhů, např. *cloudový* (adj.), *cloudovat* (v.), *cloudování* (subst.), *cloudovaný* (př. trpné). Český překlad *obláček/obláčky*, popř. *oblak* se používá vzácně, zatímco v polštině je kalk *chmura obliczeniowa*, popř. zkrácený tvar *chmura* nebo naopak opisný výraz *przetwarzanie w chmurze/przetwarzanie w chmurach*, daleko běžnější. V řečtině obdobně cirkulují výrazy *υπολογιστικό νέφος*, *νεφελώδες δίκτυο*. Jádrem francouzských domácích ekvivalentů je ovšem oproti češtině, polštině a řečtině slovo ‚informatika‘ (*informatique*), zatímco slovo ‚oblak‘ (*nuage*) se stává pouhým blíže určujícím prvkem: *informatique dans le nuage*, *informatique en nuage*, *informatique dématérialisée*, *infonuagique*, popř. *informatique virtuelle*.

27 *Finisáž*, paroxytonon [finisáʃ] subst. m., plur. *finisaže* [finisaze].

28 „U zrodu slova *dernisáž* byla jazyková hra. *Dernisáž* se tváří téměř jako *vernisaž*, ale zároveň nezapírá určitou spojitost s *derniérou* čili posledním uvedením představení. Podle modelu premiéra — *derniéra* (mimoходом oba výrazy jsou rovněž francouzského původu) byla k *vernisaži* dotvořena *dernisáž* a poměrně rychle se ujala“, *Literární noviny*, 21/3/2012.

29 Např.: „Takzvaný „cloud computing“, tedy využívání webových aplikací namísto těch v počítačích, je také podle agentury Gartner jednou ze zásadních IT technologií pro příští rok“, *Hospodářské noviny*, 23/11/2009.

30 Atestace pomocí miniankety u mluvčích: „Hoď mi to do klaudů“, „Mám to v klaudech“ — výrazivo běžné mezi osobami sdílejícími dokumenty na virtuálních úložištích. Zajímavá je rozkolísanost sg./pl. — Microsoft používá v zásadě sg.: např. Word 2013 má v tutoriálu (<http://office.microsoft.com/cs-cz/word-help/novinky-ve-wordu-2013-HA102809597.aspx>) rubriku: „Ukládání a sdílení souborů v cloudu.“ Je možné předpokládat, že singulár bude vlivem Microsoftu v budoucnu dominovat.

4.2 FREE MOVER A CHICK FLICK: OJEDINĚLOST ČESKÉHO ROZŠÍŘENÍ

Postavení slovních spojení *free mover* a *chick flick* je v češtině oproti ostatním jazykům specifické. *Free mover* je dobře známé (přínejmenším na české univerzitní půdě) a běžně používané vlastní jméno označující typ studentské zahraniční mobility, podobně jako Erasmus, CEEPUS, Socrates apod. Během výzkumu se však nečekaně projevilo jako faux ami. Ve francouzštině i v polštině se totiž jedná o apelativum s protichůdným významem „student pobývající v zahraničí nezávisle na jakémkoliv mezinárodním mobilitním projektu“, přičemž funkční domácí ekvivalenty tohoto sousloví ani v jednom ze zmíněných jazyků neexistují. Francouzským a polským mluvčím není znám český význam výrazu a naopak. V řečtině dnes už *free mover* neobíhá vůbec, ačkoliv lze jeho výskyt zaznamenat v 90. letech ve významu „student vyjíždějící na zahraniční stáž pod záštitou své vzdělávací instituce“. Zdá se tedy, že řecký význam slova se nachází na pomezí mezi významem českým na jedné straně a francouzským a polským na straně druhé. Přesto se ale nejedná o název konkrétního výměnného programu a lze tedy tvrdit, že pozice termínu *free mover* v češtině je oproti jeho pozici v ostatních jazycích ojedinělá.

Situace slovního spojení *chick flick* („film pro ženy“), vytlačujícího většinou starší označení pro filmový žánr tohoto typu,³¹ je také v rámci našich čtyř sledovaných jazyků značně rozmanitá. Nejde tentokrát o to, že by *chick flick* také bylo možné také řadit mezi zrádná slova, ale spíše tu jde o odlišnou míru jeho rozšíření v češtině a ostatních jazycích. Zatímco ve francouzštině, polštině a řečtině jde o výraz víceméně známý³² asi od poloviny prvního desetiletí 21. století (častý je zejména v tisku a na internetových serverech orientovaných převážně na kinematografii), v češtině se vyskytuje jen sporadicky a na rozdíl od ostatních tří jazyků nejsou známy ani žádné české neologické ekvivalenty.

4.3 GO FAST A HOME JACKING: VÝPŮJČKY „BEZ ODEZVY“

Pro sousloví *go fast* a *home jacking*, dva termíny z oblasti kriminalistiky, je společné to, že jediným jazykem, který jich skutečně užívá, je francouzština. *Home jacking* (příp. *homejacking* nebo *home-jacking*), tj. „krádež (zejména klíčů od vozu) spojená s vloupáním do bytu majitele za jeho přítomnosti“ má dokonce od roku 2007 své místo v renomovaném slovníku *Le Petit Larousse Illustré* a ve francouzštině se poprvé objevil patrně už v roce 1998.³³ *Go fast* („rychlý transport velkého množství drog silnými vozidly“) se od posledního desetiletí minulého století pravidelně objevuje ve francouzském tisku

31 Ve francouzštině např. *film de filles*, *film gnan-gnan*, *film cucul*, *film à l'eau de rose*, *film pour midinette*; v polštině *film dla kobiet*, *film dziewczyniski*, *babski film*, *film romantyczny*, *romansidło*, *filmidło* apod.

32 V řečtině se dokonale adaptoval; byl graficky i foneticky asimilován, figuruje v tradičních slovnících a existuje několik od něj odvozených slov (subst. τρικ-φλικ-ο-ποιήση odvozené od slovesa τρικ-φλικ-ο-ποιώ).

33 Oproti slovníkové definici, která počítá pouze s krádeží klíčů od auta, se výraz v současné francouzštině dostává z odborné periferie do centra slovní zásoby s rozšířeným významem.

a na internetu v černé kronice. V češtině neexistuje, pomineme-li český překlad stejnojmenného filmového titulu *Rychlá akce*. V polštině je situace podobná, v řečtině slovo funguje pouze jako xenismus. *Home jacking* v českém jazyce existuje, ovšem jeho výskyt je minimální: v březnu 2012 bylo možné ho na Seznamu dohledat dvakrát, na Googlu se nacházel na totožných odkazech a v obou případech byl pojem opatřen vysvětlivkou. V polštině ani v řečtině ho nenajdeme. Ani *go fast* ani *home jacking* nemají jiné ekvivalentní pojmenování, pravděpodobně v důsledku obtížnosti hledání podobně trefného označení v mateřském jazyce, nebo snad i proto, že výpůjčka může v nepřítomném kontextu trestných činů do jisté míry působit jako eufemismus.³⁴ Podle autority v oboru, kterou jsme pro účely tohoto výzkumu oslovily, není výraz *home jacking* v české kriminalistice používán. Francouzská strana tedy v těchto dvou případech navrhla „endemickou“ výpůjčku, která zůstala v participujících týmech bez odezvy. I přesto považujeme nulový výsledek za zajímavý v kontextu synchronní dynamiky jazyka, neboť v mnoha jiných případech přejímá francouzština z angličtiny s velkým časovým předstihem, o čemž svědčí např. výpůjčka *dron*, která je v tomto jazyce adaptovaná již dlouho (zapisováno s koncovým *-e* pro zdůraznění denazalizace — *drone*), např. do slovníku *Le Petit Robert* byla zařazena již před rokem 1997, s první atestací z roku 1954).³⁵

4.4 SHRNUÍ PRVNÍCH VÝSLEDKŮ

Ačkoliv má každá ze studovaných výpůjček svá specifika a jedinečnou historii, jisté společné rysy mezi jednotlivými výrazy snad vysledovat lze, resp. věříme, že při důkladnějším studiu většího množství lexémů tohoto typu bude možné definovat určité třídy výpůjček a neologismů odpovídající jistým konkrétním charakteristikám. Již na základě tohoto drobného prvotního experimentu jsme měli možnost vidět rozdíly mezi výpůjčkami, které našly své místo ve všech zkoumaných jazycích a které třeba jen v jediném, mezi takovými, které byly flexivními jazyky asimilovány a které ne, všimli jsme si rozdílů v kreativitě, pokud jde o počet domácích neologických ekvivalentů, přičemž se potvrdily některé obecně platné neologické principy, jako např. tendence k univerbizaci a fonografickým adaptacím v češtině, a uvědomili jsme si také, že jedna výpůjčka nemusí vždy ve všech jazycích nést stejný význam.

5. ZÁVĚR

Představený vzorek neologických výpůjček dokumentuje tvrzení Svobodové, že názvosloví nových technologií má spontánní charakter vymykající se tradičnímu procesu terminologizace. Mnohé takto vzniklé neologismy „jsou na hranici spisovnosti a nespisovnosti, resp. odbornosti a slangovosti“ (Svobodová, 2007, s. 105). V centru

34 Srov. Anastasiadis-Symeonidis et al. (2012, s. 204).

35 Informaci o nově začleněných slovech do slovníků *Le Petit Robert* a *Le Petit Larousse* od r. 1997 do současnosti lze pohodlně získat přes rozhraní databáze DiCo Camille Martineze (<http://orthogrenoble.net/page-de-camille-club-orthographe-grenoble.html>). V českém prostředí se touto přejímkou z angličtiny soustavně zabývá anglista M. Drápela.

našeho zájmu tedy bude zaznamenat modely posunů v rámci výše zmíněné lexikální periferie či spíše (bude-li sledované lexikum tento vývoj preferovat) z periferie do centra slovní zásoby. Stejně tak zajímavé se jeví být ale i faktory ovlivňující případný vznik domácích ekvivalentů neologických výpůjček. Pokud dojde ke vzniku formálního či (pravděpodobněji) sémantického neologismu, nabízí se celá škála epistemologických úvah k možným analýzám variant vývoje (prediktibilita paralelního šíření ekvivalentu a výpůjčky, kategorizace faktorů přispívajících ke koexistenci nebo naopak konkurenčním tendencím atd.).

Studium nových výpůjček a neologismů obecně se může jevit, zvláště pak v dnešní době překotných technologických i kybersociálních interakcí, jako sisyfovská práce. Přesto věříme, že se nám z pohledu synchronní dynamiky jazyka podaří modely šíření neologických výpůjček a jejich ekvivalentů uspokojivě popsat a získat tak i nové znalosti o vývoji evropské společnosti v kontextu globalizace.

LITERATURA

- ANASTASSIADIS-SYMEONIDIS, A. — KACPRZAK, A. — PODHORNÁ-POLICKÁ, A. — SABLAYROLLES, J.-F. et al. (2012): Emprunts et équivalents : étude de leurs diffusions respectives dans plusieurs langues. *Cahiers de lexicologie. Dynamique de la recherche en lexicologie, lexicographie et terminologie au Brésil*, 2(101), Paris: Classiques Garnier, s. 197–207.
- BERÁNEK, J. (2009): Do roka je tu nový systém od Googlu: rychlý a zdarma. *Hospodářské noviny* [online]. *Economia*, a.s., 23. 11. 2009 [cit. 8. 2. 2013]. Dostupné z: http://hn.ihned.cz/c4-10150570-39162590-500000_d-do-roka-je-tu-novy-system-od-googlu-rychly-a-zdarma
- BOULANGER, J.-C. (2010): Sur l'existence des concepts de « néologie » et de « néologisme ». *Propos sur un paradoxe lexical et historique*. In: M. T. CABRÉ et alii (eds.), *Actes del I Congrés Internacional de Neologia de les Llengües Romàniques*. Barcelona, IULA, Sèrie activitats, 22, s. 31–73.
- CABRÉ, M.-T. (2006): NEOROM : réseau d'observatoires de la néologie des langues romanes. *Neologica*, 1, s. 115–118. Dostupné z: <http://www.upf.edu/pdi/dtf/teresa.cabre/docs/cao6neol.pdf>
- ČERNÁ, A. (2012): Půjďte na dernisáž? *Literární noviny* [online]. *Litmedia* a.s., 21. 3. 2012 [cit. 8. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/component/content/article/8780-pjdete-na-dernisa>
- DRÁPELA, M. (2013): Drony pozvolna přilétají do češtiny. *Společnost Viléma Mathesia*, Opava, 9. září 2013 [text přednášky].
- GARDIN, B. ET ALII (1974): A propos du « sentiment néologique ». *Langages*, 36, s. 45–52.
- HILDENBRAND, Z. (2012): *Emprunts lexicaux à l'allemand dans le français contemporain*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- MARTINES, J. (2010): La importància de la neologia per a les llengües romàniques: el cas del català. M. T. CABRÉ et alii (eds.), *Actes del I Congrés Internacional de Neologia de les Llengües Romàniques*. Barcelona, IULA, Sèrie activitats, 22, s. 171–188.
- MARTINEZ, C. (2009): *L'évolution de l'orthographe dans les Petit Larousse et les Petit Robert 1997–2008: une approche généalogique du texte lexicographique*. Thèse sous la direction de Jean Pruvost, Université de Cergy-Pontoise.
- MEYER, I. — MACINTOSH, K. (2000): When terms move into our everyday lives: An overview of de-terminologization. *Terminology*, 6,1, s. 111–138.
- POLICKÁ, A. (2012): O současném francouzském slangu a slangové lexikografii. *Cizí jazyky*, 56, 2, s. 13–16.

- PROKŠOVÁ, H. (2012): O novém českém slovese lajkovat. *Naše řeč*, 95,2, s. 109.
- RADIMSKÝ, J. (2010): *Verbo-nominální predikát s kategoriálním slovesem*. České Budějovice: Editio Univesitatis Bohemiae Meridionalis.
- SABLAYROLLES, J.-F. (2010): Néologisme homonymique, néologisme polysémique et évolution de sens. Pour une restriction de la néologie sémantique. In: I. ALVES (ed.), *Neologia e neologismos em diferentes perspectivas*, s. 83–100.
- SABLAYROLLES, J.-F. (2011a): De la « néologie syntaxique » à la néologie combinatoire, *Langages*, 183, s. 39–50.
- SABLAYROLLES, J.-F. (2011b): Neologia: un dictionnaire néologique sous forme de base de données. In: M. CARDOSO — S. ALICE — S. MEJRI — J. ANDRADE MOTA (eds.), *Os dictionários, fontes, métodos et novas tecnologias. Instituto de Letras da Universidade federal de Bahia*, s. 221–235.
- SVOBODOVÁ, D. (2009): *Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem*. Ostrava: Universitatis Ostraviensis.
- SVOBODOVÁ, D. (2007): *Internacionalizace současné české slovní zásoby*. Ostrava: Spisy Ostravské univerzity.
- VALETTE, M. (2010): Méthodes pour la veille lexicale. In: L. MESSAOUDI et alii. (eds.), *Actes de la journée d'étude Le dictionnaire électronique. Quelles perspectives pour les sciences humaines et sociales?*, Kénitra, Publication du laboratoire Langage et société de l'Université Ibn Tofail, s. 251–272.

Zuzana Hildenbrand | Katedra romanistiky, FF UP | Křížkovského 10, 771 80 Olomouc
zuzana.hildenbrand@upol.cz

Alena Polická | Ústav románských jazyků a literatur, FF MU | Arna Nováka 1, 602 00 Brno
podhorna@phil.muni.cz